

ODAMLARNING TABIIY TASVIRI (NODIR NORMATOV IJODI MISOLIDA)

Rushana Zaripova

*Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti*

Dunyoda eng o'tkir va insonga nisbatan eng keskin yozuvchi bu - Shekspir. O'tkirlik, keskinlikda hech kim uning oldiga tusholgan, undan o'zib ketolgan emas. Shu bois keskinlikning in'ikosi bo'lgan barcha qahramonlari - Lir deysizmi, Otello, Hamlet, Yago, Makbet, Richard deysizmi, hammasi va hatto go'rkov, soqchilargacha, insoniyat tasavvurida badiiy-hayotiy timsol - matritsa qahramonlar xuddi qalam-nayza bilan chizilmaganday, balki bolta bilan oytoshdan yo'nilganday taassurot qoldiradiki, zamon-zamonlar o'tsa ham, hech xira tortmay, ich-ichidan nurlanib turadi va boz ustiga, ziyosi yanada kuchayib boradi.

Kamtarin adibimiz, jurnalistimiz, ulug' rassom Ro'zi Choriyev haqida go'zal bir hujjatli biografik roman yozgan san'atshunos Nodir Normatovni Vilyam Shekspirga qiyoslamoqchi emasmiz. Ammo, Shekspirdagi ehtiroslarning jo'shqinligi, serma'noligi va bularning bari juda o'tkir bolta bilan yo'nilganligi, ochiqligi va tabiiyligidan allanima xususiyat Shukur Xolmirzayevga qanday o'tgan bo'lsa (xoh, ongli va xoh intiutiv), xuddi shunday Nodir Normatovning qissalari, hikoyalari, esse asarlarida ham shunday ko'zga chalinib turadi. Uning 1981 yildagi ilk "Bisot" qissasi va 1991-yilda nashr etilgan "Barigal" deb nomlangan romanni adib Said Ahmadning nazariga tushdi. Ustoz adibni alqadi. Bu romanda Nodir Normatov prozada yangi xat topishga uringan, unda majoziylik va reallik chatishib ketganday. Tabiat bizning har qandayimizdan ko'ra ochiqroq, har qandayimizdan ko'ra tantiroq, sirliroq, donoroqdir. Nodir Normatov hech shak-shubhasiz bir narsaga erishadi: u tabiiy odamlarni tabiiy qilib tasvirlaydi va inson qismlari, xarakterlarini toq o'rmonbegining aniq harakat qiladigan boltasi bilan tarashlaydi. Shuning uchun u chizgan xarakterlar, ularni shakllantirgan voqealar, muhit, sharoit manzaralari nihoyatda yombi va qabariq. "Bisot" qissasidagi Qobil lashkar, "Daraxt tagidagi odam"dagi laborant, muallim Esonboy, "Muqaddas baliqlar egasi"dagi zoologiya o'qituvchisi O'tamurod, "Jazo" asaridagi Mayram, "Ismoil tog'a tarozisi"dagi Raimboy va Qudratov, "Yozgi momaqaldiraq"dagi Mamatmirzo, "Kar momo"dagi A'juba kampir - bular va ularning yon-atrofidagi odamlar bari o'ta tabiiy va ochiq, qabariq xarakterli odamlar. Ularning xatolari, oliyjanobliklari, fojialari, dramalari ham qabariq. Nodir Normatov ularni zarracha bezab-bejab, chiroyli qilaman deb o'tirmaydi, bunga hatto andak bo'lsin, urinish ham yo'q. U tabiiy hodisalarni tabiiy maqomini topib chizadi. Shu xolos. "Chizish" so'zi Nodir Normatovning badiiy usuliga g'oyatda mos, bu usulni rosmoana xarakterlaydi. U batafsil uzoq tasvirdan ko'ra chizishni yaxshi ko'radi, zero, chizishda ham chizish bor - Nodir Normatov xarakter qirralarini kesma punktir bilan

chizadi. Voqealardan voqealar shunday kesma punktirlarda tugʻilib bir-biriga gʻuluv bilan ulanib boradi. Bunda tabiiyki, bayonda parokandalik xavfi ham tugʻiladi, voqeaning boshi, davomi va oxiriga bogʻlanmay qolishi ehtimoldan xoli emas. Ammo yozuvchi qandaydir oʻziga maʼlum hikoya qilish zaxiralarini bizga bilintirmaygina qoʻllab, syujet va kompozitsiyada yaxlitlik, butunlikka erishadi. Kesma punktir vositasida hikoya tarzida erishilgan butunlik – Nodir Normatovning yozuvchilik mahorati va badiiy uslubining oʻziga xos, uni boshqalardan ajralib turadigan koʻzga koʻrinarli qirrasidir. Muzrabot dashtlari, Koʻhitang togʻlari, Zarabogʻ, Poshxurd, Vandob kabi togʻlar oraliqlaridagi qadim-qadim qishloqlardagi tabiiy ming yillarcha ustuvor boʻlgan hayot tarzi qanday esa, shunday chatma uslub.

Adib voqealar va qismatlar tugunlarini bir-biriga tabiiy oʻngashtirib, biridan ikkinchisini xuddi ilgirga ilganday tortib chiqarib boradiki, oʻquvchida rostakam qiziqish uygʻonadi, u boshini koʻtarmay voqealar, taqdirlar oqimi poʻrtanalariga sel oqizgan uloqday shoʻngʻib ketadi.

Qadim Surxonning Koʻhitangi, Budrachi boʻladi-yu, sir boʻlmaydimi? Ijodkorning qahramonlari tabiat quchogʻida yashab, albatta, undan moʻjiza qidiradilar, moʻjizalarga chin yurakdan ishonadilar. Sirli baliqlar, fusunkor moviy yongʻoqlar, koʻk toshlar, uch yuz-besh yuz yillik daraxtlar, yuz ming yillik chumolilarning, qushlarning tilga kirishi, odam bilan sehrsoz muloqotlarda koinot va koʻhna hayot jozibalarini ochishga urinishlar - bular ham Nodir Normatovning tabiiy badiiy tilida oʻz fusunkor echimi va ohanrabo urgʻusiga ega.

Nodir Normatov “Bir kuni chumoli boʻlib...”, “Koʻktoshlar”, “Oytosh” kabi fusunkor hikoyalarida gʻayobatga talmeh yoʻsinida ishoratlar qilib oʻtadiki, oʻquvchi bularni Koʻhitang asrorangiz tabiatining nozik hodisalari kabi oʻpkasi toʻlib qabul qiladi va taʼsirlanadi.

Nodir Normatov oʻz asarlarining voqealari ichida yashab, bolalikdan oʻsgan, ularni oʻz boshidan kechirgan, ishtirokchi boʻlgan va yuragiga juda chuqur singdirgan. Haqiqatan ham, yozuvchilikning taqdiri - uning bolaligining taqdiridir. Biz bolaligimiz qanday boʻlsa, shunday yozuvchimiz. Yozuvchi oʻz bolaligini umrining ohirigacha tasarruf qiladi. Insonning boshidan kechadigan barcha katta-kichik voqealar bolalikning nodir xislatiga egadir. Bolalik voqealari alaloqibat shoir-adibning doimiy ilhom va zavq manbaiga aylanadi. Adib asarlarida biz buni yana bir karra jonli guvohi boʻlamiz.

Shuningdek, hech ajab emasdirki, bir qarashda odmi va dagʻal, mutlaqo yoʻnilmagan, randalanmagan boʻlib koʻrinadigan rang-barang hodisalar tugʻma nafosatning nafasi tekkanda, moʻjizakorlik maqomiga yetadi va oʻziga rom-u oshufta etadi. Yozuvchi, jurnalist, sanʼatshunos Nodir Normatovning asarlari shunday xususiyatga ega. Surxonni bilmagan, koʻrmagan odamlar ham bu asarlarni oʻqisa, shunday xulosaga keladiki, darhaqiqat, bu oʻlkada bebaho oytosh kabi ich-ichidan nurlanib turadigan odamlar yashaydi.

Nodir Normatov ularga moʻjiza kabi qaraydi, ular haqida oy gardishiga qarab, fol ochganday oybitiklar yozadi.

ADABIYOTLAR:

1. Adabiyot nazariyasi. 2 jildlik. Adabiy asar. 1-jild. – Toshkent: Fan, 1978.
2. Adabiyot nazariyasi. 2 jildlik. Adabiy-tarixiy jarayon. 2-jild.– Toshkent: Fan, 1979.
3. Adabiyot va zamon. Maqolalar, adabiy o‘ylar, suhbatlar. – Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1981.
4. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000.
5. Normatov U. Qahhorni anglash mashaqqati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2000.
6. N. Normatov, A.Ulug‘ov.-// Biz izlayotgan hikmatlar// - O'zbekiston tarixi, adabiyoti va madaniyati// 24-dekabr, 2015-y.
7. N.Normatov. “Bisot”. Qissalar, hikoyalar. T.: -“Sharq” 2012.